

ویژه نامه آموزش درس جغرافیا

زنده باد کلاس جغرافیا

فاطمه خرقانیان

روش صحیح آموزش چیست؟

ما می‌توانیم مفهوم کلی آب‌وهوا و عوامل تأثیرگذار بر آن را یک بار آموزش دهیم (آموزش مفهوم کلی) پس از آن، لازم است دبیر از دانش آموز بخواهد که مصادیق را بیابد و تحلیل کند. وقتی او معیار تحلیل را درک کرد، می‌تواند هر آب‌وهوایی را در هر نقطه از دنیا که بخواهیم، به تنهایی تشریح کند.

پس در کلاس شما دانش آموزان در فرایند یادگیری سهیم هستند و شما متکلم و حده نیستید، درست است؟!

بله، متکلم و حده شدن، آفت کلاس است.

از چه شیوه‌ها و ابزار برای فعال کردن

دانش آموزان در فرایند یادگیری بهره می‌گیرید؟

از روش‌های متعددی می‌توان بهره گرفت. روش گفت‌وگوی دو نفره بین معلم و دانش‌آموز که تا حدی مرسوم است. روش ارائه پروژه‌های دانش‌آموزی که باید با نظارت دقیق معلم همراه باشد تا دانش‌آموز یاد بگیرد از منابع کتابخانه‌ای استفاده کند. اگر قرار است powerpoint ارائه دهد، از معلم رایانه کمک بگیرد تا طبق اصول ارائه شود. از نرم‌افزارهای آموزشی googleearth، microsoft می‌توان بهره گرفت...

شما در کلاس درس از تمام این ابزارها استفاده

می‌کنید؟

بله، تمام این موارد استفاده می‌شود.

در کلاس اینترنت دارید؟ امکان نمایش فیلم و

پاورپوینت فراهم است؟

بله ما در مدرسه امکان وصل شدن به اینترنت و استفاده از googleearth را داریم. هم‌چنین، از فیلم‌های سینمایی و مستند و یا عکس‌های هوایی با وسایلی مثل stereo scop هم استفاده می‌کنیم. این‌ها، کارهای جذابی است که دانش‌آموز می‌تواند به واسطه آن با موضوعات سخت ارتباط برقرار کند. مثلاً برای جغرافیای سوم راهنمایی، بازدید از مرکز آسمان‌نمای تهران و موزه برادران امیدوار، راهگشا است.

چه حجمی از کلاس‌های درسی شما به استفاده از

این روش‌ها اختصاص می‌یابد؟

تمام کلاس‌های آموزشی ما، حتماً از یکی از این روش‌ها بهره می‌گیرد. من خاطرم نیست کلاسی داشته باشم که در آن متکلم و حده باشم و دانش‌آموز شنونده باشد.

نمایش چه فیلم‌هایی را در کلاس به معلمان

پیشنهاد می‌کنید؟ لطفاً چند فیلم خوب را نام ببرید.

«برادران امیدوار»، «هفت سال در تبت»، «باراکا» (که باید از

نسخهٔ سانسور شده استفاده شود) و «هوم». در بخش روستانشینی

روزهای مدرسه از خاطرم می‌گذرد... درس ریاضی: زنگ تمرکز؛ درس اجتماعی: زنگ پرسش؛ درس انشا: زنگ رقابت در نوشتن؛ ساعت ورزش: زنگ بازی؛ درس جغرافی: تلخ، تلخ و تلخ‌تر! بیست بار تکرار می‌کردم، صادرات این استان پنج محصول، واردات فلان استان ۱۲ محصول، یک کارخانه در این‌جا، در رود آن‌جا... لحظهٔ امتحان که می‌رسید، یازدهمین انار بود یا بادام؟! کارخانهٔ ذوب‌آهن در یزد بود یا اصفهان؟!

وارد اتاق که شد، او را نشناختم. بسیار جوان بود؛ ۲۵ ساله با ۴ سال سابقهٔ کار. شنیده بودم کلاس‌های جغرافی آزرده درخشان، در مدارسی نظیر منظومهٔ خرد و فرزندگان تهران، مهیج و پر نشاط است. این داده‌ها با چنان پیشینهٔ ذهنی از زنگ جغرافی، باورپذیر نمی‌نمود. اما اندک‌اندک مهربانی ژرفی که از امتداد نگاهش به جان مخاطب می‌نشست و حلاوت کلامی که ملودی محبت را به ذهن متبادر می‌ساخت، مرا بدین سو سوق داد که رسیلن به «احسن‌الحال» ممکن خواهد شد، اگر «بر تغییر حال»، «اراده» شود.

باکنجاوی پرسیدم:

خانم درخشان! چه شد که جغرافیا شیرین شد؟

به نظرم جغرافی شیرین بود، فقط من توانستم شیرینی‌اش را ببینم.

قطعاً نحوهٔ آموزش شما در چشاندن طعم شیرینی

درس به دانش آموز، نقش داشته است. از شیوهٔ طرح

درس نویسی تان بگوئید.

ما در طرح درس نویسی، چند بخش را به طور قطع در نظر می‌گیریم. یکی اهداف کلان را مشخص می‌کنیم که به طور کلی دانش‌آموز در پایان سال به چه اهدافی می‌خواهد برسد. این اهداف نباید خیلی بزرگ باشد که غیرقابل دستیابی شود. در عین حال، یک مجموعه اهداف خرد برای هر جلسه تعیین می‌کنیم. برای اهداف خرد چند بخش مشترک داریم: محتوای آموزشی، روش و شیوهٔ ارزش‌یابی. در بخش محتوا، موردی که به طور کلی برای هر سه درس علوم-اجتماعی به کار می‌آید، این است که باید به مفاهیم اصلی بپردازیم. یعنی معلم کل کتاب را بررسی کند. مفاهیم و عناوین هم‌سو را بیابد، یکجا آموزش دهد و به آموزش مصداق‌ها نپردازد. چون نه تنها آموزش مصداق باعث می‌شود دانش‌آموز از مفاهیم کلی بازماند، بلکه شاید نتواند انتظاری را که ما در نهایت داریم، برآورده سازد.

ممکن است در این باره مثالی بزنید؟

مثلاً دربارهٔ آموزش آب‌وهوا. اگر در هر جلسه بگویم آب‌وهوای شمال، جنوب، شرق و غرب چگونه است، دانش‌آموز وضعیت آب‌وهوایی را به طور موقت یاد می‌گیرد.

بحث قانون در کتاب علوم اجتماعی را از طریق بازی هفت‌سنگ آموزش می‌دهیم. هفت‌سنگ می‌اندازیم و به بچه‌ها می‌گوییم بازی کنید

شماره ۸۶ آریبهشت ۹۰
مجله آموزش جغرافیا

ویژه‌نامه آموزش درس جغرافیا

و یا تخم‌مرغ جدید بگیرد و به مرحله بعد برود. در واقع می‌خواهیم این مفهوم را منتقل کنیم که بیمه چیست و وقتی تخم‌مرغ بیمه می‌شود، خیال افراد راحت است. اگر پایان کار هم کسی از بیمه‌اش استفاده نکرده باشد، جایزه می‌گیرد.

ارزش‌یابی

آیا در ارزش‌یابی‌های کلاسی از چنین روش‌هایی استفاده می‌کنید؟ یعنی شکستن قالب رایج و فعال کردن قوه تحلیل دانش‌آموزان؟

من در ارزش‌یابی به بچه‌ها می‌گویم، عوامل مؤثر بر پوشش گیاهی یا آب‌وهوا را یاد گرفته‌اید. حالا مثلاً نیجریه، با توجه به موقعیت جغرافیایی‌اش، چه پوشش گیاهی دارد؟! من هیچ وقت در کلاس یاد ندادم که پوشش گیاهی نیجریه چه‌طور است، ولی براساس داده‌های کتاب و داده‌هایی که کامل کرده‌ایم، دانش‌آموز خود می‌تواند آن را تحلیل کند.

آیا شیوه پرسش و پاسخ، تنها راه ارزش‌یابی دانش‌آموز است؟ آیا راهی هست که دانش‌آموز خود اطلاعات را به دست آورد و خود تحلیل‌گر باشد؟ آیا روشی غیر از پرسش و پاسخ برای ارزش‌یابی داشته‌اید؟

در ارزش‌یابی لازم نیست به موارد گفته شده در کلاس بسنده شود. کاری که ما در کلاس انجام می‌دهیم، در واقع هم آموزش و هم ارزش‌یابی به صورت هم‌زمان است. بحث نقشه‌کشی است. من در نقشه‌کشی، دانش‌آموزان را گروه‌بندی می‌کنم و مقداری خوراکی در اختیارشان قرار می‌دهم. بعد می‌خواهم هر گروه خوراکی‌ها را در جایی از مدرسه پنهان کنند. بعد باید نقشه‌ای بکشند و در اختیار گروه مقابل قرار دهند و نقشه‌ای هم از گروه مقابل دریافت کنند. در این شیوه، هم

نقشه‌کشیدن‌رامی‌آموزند و هم نقشه‌خوانی را یاد می‌گیرند. در این مسیر، دانش‌آموز سؤال می‌پرسد و کم‌کم آموزش می‌بیند. آن‌جا ارزش‌یابی هم می‌شود. یعنی اگر نقشه‌کشی ایرادی داشته باشد که گروه مقابل نتواند به خوراکی‌ها دست بیابد، امتیاز گروه کم می‌شود. برای ارزش‌یابی راه دیگری هم وجود دارد.

و آن کندوکاو جغرافیایی از طریق ذهنی است. یک مجموعه سؤالات چالش‌برانگیز و خیالی مطرح می‌کنیم که شاید وجود خارجی نداشته باشد. بعد از دانش‌آموز می‌خواهیم تحلیل کند. وقتی دانش‌آموز تأثیرات کوه‌ها را بر شرایط آب‌وهوایی جغرافیایی انسانی یک منطقه فهمید، به‌طور مثال می‌پرسیم اگر البرز از نقشه حذف شود در تهران چه اتفاقی می‌افتد؟

آیا تصویری از جغرافیای دل دانش‌آموزانتان دارید؟ فقط مطمئنم که خیلی پهناور است...

جغرافیایی سوم از مستند «grass» (علف) استفاده شود. مجموعه «planet earth» به فهم جغرافیای طبیعی خیلی کمک می‌کند. نرم‌افزار Ncard بسیار جامع است و بخش زیادی از جغرافیای دوم را پوشش می‌دهد. در بخش دین یا جغرافیای انسانی، فیلم «مارتین لوتر» کمک می‌کند.

یکی از مسائل مهم در فرایند یاددهی-یادگیری این است که معلم در کلاس راهبر باشد و دانش‌آموز خودش در یادگیری نقش بازی کند. شما چه‌طور چنین فضایی را ایجاد می‌کنید؟

من بچه‌ها را گروه‌بندی می‌کنم. گروه‌های کوچک سه چهار نفره. بعد از آن‌ها می‌خواهم با توجه به اصولی که آموخته‌اند، مصادیق را تحلیل کنند و در گروه اطلاعاتشان را در اختیار یکدیگر قرار دهند. با این روش، از دوستانشان یاد می‌گیرند. بعد موضوع را عمومی مطرح می‌کنیم. مثلاً از گروه یا فردی که قرار بود آب‌وهوای شمال اروپا را پیدا کند، می‌خواهم اطلاعاتشان را با دلیل در کلاس طرح کند و اگر گفته‌هایشان به اصلاح نیاز داشت آن‌ها را اصلاح می‌کنم. راه دیگری که خیلی موفق بوده است و من حتی در ارزش‌یابی هم از آن استفاده می‌کنم، برگزاری مسابقه است. من در کلاس جغرافیا، از بچه‌ها می‌خواهم هر دانش‌آموز یک اطلس جغرافیایی داشته باشد. بعد اسم یک شهر را می‌گویم و از آن‌ها می‌خواهم تمام اطلاعات مرتبط با آن شهر را بیان کنند.

ما گاه درس پوشش گیاهی، جغرافیای انسانی یا آب‌وهوا را داده‌ایم. از آن‌ها می‌خواهم بسته به موقعیت جغرافیایی، ویژگی‌های آن شهر را در این موضوعات تشریح کنند.

این مسابقه زمان دارد. یعنی دانش‌آموز باید به سرعت شهر را در اطلس بیابد و مهم است که توان یادآوری بالایی داشته باشد. هر گروه که سریع‌تر پاسخ دهد، یک امتیاز می‌گیرد تا دلگرم شود. من خیلی اوقات دیده‌ام بچه‌ها وقتی مسابقه اطلس دارند، شب‌قبل می‌روند به اطلس مراجعه می‌کنند تا جای شهرها و کشورها در ذهنشان بماند و سرعت عملشان افزایش یابد.

بازی‌های خلاق

بازی‌های خلاق نیز یکی از شیوه‌های نوین فعال ساختن دانش‌آموز در کلاس است. آیا شما از این روش هم استفاده می‌کنید؟

بله، ما بحث قانون در کتاب علوم اجتماعی را از طریق بازی هفت‌سنگ آموزش می‌دهیم. هفت‌سنگ می‌اندازیم و به بچه‌ها می‌گوییم بازی کنید. در این شرایط، دعوا و هرج‌ومرج می‌شود و بین سرگروه‌ها مشکل به وجود می‌آید. در این شرایط، می‌فهمند که باید با هم کنار بیایند. بعد برای آغاز مسابقه یک مجموعه قانون برای خود تعیین می‌کنند. سپس برای نحوه بازی کردن قانون می‌گذارند و می‌خواهند که رهبر داشته باشند. اگر از قانون تخلفی کنند، به سرعت حذف می‌شوند و جریمه دارند. با این شیوه، چرایی وجود قانون و مزایای آن را به خوبی در می‌یابند.

در بحث بیمه در کتاب اجتماعی دوم، به بچه‌ها روزنامه و تخم‌مرغ می‌دهیم. می‌گوییم با روزنامه و آب سازه بسازید. تخم‌مرغ را از فاصله‌های متفاوت پرت کنید، طوری که نشکنند. منتها اگر سازه و تخم‌مرغی بیمه داشت، می‌شود که بیمه‌اش را ارائه دهد و روزنامه

متکلم وحده شدن، آفت کلاس است

